

Κεφάλαιο ΣΤ: Η μνήμη του πολέμου

Το κεφάλαιο αυτό μας δίνει τη δυνατότητα μιας κάπως διαφορετικής προσέγγισης των πολεμικών γεγονότων, τα οποία προσπαθεί να εξετάσει από κάποια απόσταση. Η τελευταία είναι αποτέλεσμα τόσο του χρόνου που μεσολάβησε όσο και της αποσύνδεσης που αναπόφευκτα επέρχεται, όταν τα απομνημονεύματα, οι αναμνήσεις και οι συνεντεύξεις γράφονται πολύ μετά από τα γεγονότα που περιγράφουν. Με το πέρασμα του χρόνου, αυτοί που συμμετείχαν στα πολεμικά γεγονότα μπορεί να βλέπουν τις εμπειρίες τους από διαφορετική σκοπιά. Είναι ενδιαφέρον να δούμε προς ποια κατεύθυνση αλλάζει κάθε φορά η οπτική γωνία των αφηγητών και να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τους λόγους στους οποίους μπορεί να οφείλονται τέτοιες αλλαγές (σκόπιμη διασκευή της ιστορίας και του ρόλου που οι ίδιοι διαδραμάτισαν σ' αυτήν, αλλαγές που προκαλούνται από τη διαφοροποίηση των πολιτικών απόψεων του συγγραφέα ή των αντιλήψεών του για τη ζωή, ξεθώριασμα της μνήμης, επίδραση τρίτων προσώπων, κ.λπ.).

Το άλλο είδος αποστασιοποίησης, που θα συναντήσουμε στις πηγές που ακολουθούν, είναι ο τεκμηριωμένος τρόπος παρουσίασης των πραγματικών γεγονότων. Αυτή η αποστασιοποίηση φαίνεται πιο καθαρά στα λογοτεχνικά έργα. Μεταξύ των τελευταίων μπορούμε να βρούμε ένα ευρύ φάσμα διαφοροποιήσεων. Στη μια του άκρη βρίσκονται ιστορίες που εμφανώς υπηρετούν μια συγκεκριμένη ιδεολογία, ελάχιστα πειστικές – άψυχες, ασπρόμαυρες ιστορίες – ενώ στην άλλη έχουμε ιστορίες, όπου η υψηλή καλλιτεχνική αξία συμπληρώνει τη ρεαλιστική παρουσίαση για να σχηματίσει μια σφαιρική και ολοκληρωμένη αφήγηση. Στις παραγράφους που ακολουθούν μπορείτε να βρείτε παραδείγματα από όλο αυτό το φάσμα.

ΣΤ-1. Συνέντευξη με τον Γιόζε Πόζαρ (γεννημένο στη Σλοβενία το 1932), ορφανό του πολέμου

«Θυμάμαι τον πόλεμο σαν να ήταν ένας εφιάλτης, ένας εφιάλτης, δυστυχώς, αληθινός. Όλες όμως οι αναμνήσεις μου επισκιάζονται από το γεγονός ότι μια μέρα οι ιταλοί στρατιώτες πήρανε όμηρο τον πατέρα μου Γιόζε και τον τουφέκισαν στο Πόντπετς μαζί με άλλους πέντε χωρικούς από το Μπρεστ.

Οι αναμνήσεις μου από τα χρόνια που ήμουν μικρός είναι επώδυνες. Εκείνο τον καιρό η ζωή ήταν πολύ σκληρή. Μαζί με τις αδελφές μου, τη Μίλκα και τη Μαρίγια, τον αδελφό μου τον Μαρίν, τον πατέρα μου τον Γιόζε και τη μητέρα μου την Ιβάνκα ζούσαμε σε μια μικρή φάρμα. Βγάζαμε το ψωμί μας καλλιεργώντας τη γη. Μολονότι ο πατέρας μου ήταν αμαξάς, δεν μπορούσε να βρει κανονική δουλειά. Η ζωή μας ήταν παρόμοια με τη ζωή των άλλων χωρικών του Μπρεστ και των γειτονικών χωριών.

Όλα άλλαξαν ή ίσως θα έπρεπε να πω διαλύθηκαν,

όταν πήραν και εκτέλεσαν τον πατέρα μου. Έγιναν ακόμη χειρότερα τα πράγματα το 1944, όταν έστειλαν τη μητέρα σε γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ήμουν δώδεκα χρονών τότε και τον πρώτο καιρό έπρεπε εγώ να φροντίζω το σπίτι και την οικογένεια. Αργότερα η θεία μου Αλοϊζιγια Γκρούντεν από τη Λιουμπλιάνα πήρε τ' αδέρφια μου, τη Μίλκα, τη Μαρίγια και τον Μαρίν, ενώ εμένα με ανέλαβαν οι γείτονες. Έμεινα μαζί τους μέχρι το 1945, όταν η μητέρα επέστρεψε απ' το στρατόπεδο συγκέντρωσης... Η ζωή συνεχίστηκε. Όλοι καταφέραμε να τα βγάλουμε πέρα κατά κάποιον τρόπο, αλλά σίγουρα θα ήταν καλύτερα αν είχαμε τον πατέρα μου τότε που τον χρειαζόμασταν περισσότερο... Εξακολουθεί μέχρι σήμερα να με πονά, όταν στέκομαι μπροστά στον τάφο του πατέρα μου στο Τόμισελ, η σκέψη πως τον χάσαμε τον καιρό που τον χρειαζόμασταν τόσο πολύ.

Μπρεστ, Απρίλιος του 2003.

Illegalčki Borec, 2003.

 Εσείς πώς θα περιγράφατε τις αναμνήσεις του Γιόζε Πόζαρ; Σκεφτείτε τον τρομερό αριθμό των θυμάτων του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και προσπαθείστε να φανταστείτε πόσες πολλές ιστορίες παρόμοιες με τη δική του μπορεί να υπάρχουν.

ΣΤ-2. Απόσπασμα από το ημιαυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Φικρέτ Ντεμίραγ

Η ημερομηνία ήταν 28 Απριλίου του 1941. Φαίνεται πως μας έπιασαν αιχμαλώτους περίπου ένα μήνα μετά από τη μέρα που αποβιβαστήκαμε στην Ελλάδα κι έντεκα μήνες περίπου από τότε που κατατάχθηκα. Ήταν δύσκολο να πιστέψει κανείς πως οι μισοί και περισσότεροι από μας δεν είχαμε ρίξει ούτε τουφεκιά σε ολόκληρη τη στρατιωτική μας σταδιοδρομία. Αυτό οφειλόταν στο ότι οι περισσότεροι Κύπριοι υπηρετούσαν σε θέσεις μη μάχιμες.

Όταν φτάσαμε κοντά στο δρόμο, προσέξαμε έναν κοντό γερμανό στρατιώτη. Ήταν ο πρώτος γερμανός στρατιώτης που έβλεπα στη ζωή μου κι έμοιαζε κουρασμένος και βαριεστημένος. Τίποτε στο παρουσιαστικό αυτού του ναζι στρατιώτη δεν τον έκανε να μοιάζει ξεχωριστός ή ανώτερος! Το μόνο πράγμα που τον έκανε να ξεχωρίζει ήταν το οπλοπολυβόλο που κράταγε και το οποίο είχε γυρισμένο προς τους χιλιάδες αιχμαλώτους που κατέβαιναν από το βουνό.

Irkad, σ. 14.

 Την εποχή του πολέμου η Κύπρος ήταν αποικία του Βρετανικού Στέμματος. Πολλοί Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι είχαν καταταγεί στα «Κυπριακά Σώματα» και πολέμησαν εναντίον της ναζιστικής Γερμανίας. Πολλοί απ' αυτούς πιάστηκαν αιχμάλωτοι και πέρασαν πολύ καιρό στα γερμανικά στρατόπεδα αιχμαλώτων πολέμου.

 Τι είναι αυτό που κάνει τον ήρωα του μυθιστορήματος να νιώθει μια κάποια απογοήτευση; Πώς περιγράφει το γερμανό στρατιώτη; Δείχνει κάπως έκπληκτος που ο γερμανός στρατιώτης δεν έμοιαζε «ξεχωριστός ή ανώτερος». Γιατί προσδοκούσε κάτι τέτοιο;

ΣΤ-3. Ο ηγέτης των βουλγάρων Παρτιζάνων Ντέντσο Ζνεπόλσκι για το πώς η ιστορία της αντίστασης ξαναγράφτηκε στα χρόνια μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Τώρα πια, πιστεύω βαθύτατα πως η ιστορία δεν μπορεί να γραφτεί κατ' εντολήν μερικές δεκαετίες αργότερα. Η ιστορία δημιουργήθηκε κατά τη διάρκεια των μαχών του ανταρτοπόλεμου, αλλά στην πορεία φαίνεται ότι εξυπηρετούσε κάποιους η αλλαγή των γεγονότων και η προσαρμογή των τελευταίων στις δικές τους φιλοδοξίες... Ως εδώ καλά, αλλά όταν μας έκλεισαν φυλακή το 1951-1954, πολλοί ήταν αυτοί που κόλλησαν την «επιδημία αμνησίας» και άρχισαν να παραποιούν την ιστορική αλήθεια και να εφευρίσκουν μαρτυρίες, ώστε το παρελθόν να ταιριάξει με την τωρινή τους θέση στην κομματική και κρατική ιεραρχία. Λες και ήταν υποχρεωτικό να δηλώσουν πως υπήρξαν μεγάλοι διοικητές στον ένοπλο αγώνα ενάντια στο φασισμό για να κάνουν τις βιογραφίες τους ν' ακούγονται πιο βαρύνουσες! Μερικοί απ' αυτούς είχαν πράγματι αρκετή επαναστατική εμπειρία και δεν χρειαζόταν να μεγαλοποιήσουν τις ζωές τους πριν από την 9^η Σεπτεμβρίου, αλλά... όλα αυτά δεν είναι παρά μόνον παραδείγματα ανθρωπίνης συμπεριφοράς!

Znepolski, σ. 112-113.

 Ποιοι είναι οι άνθρωποι που ξαναγράφουν την ιστορία; Για ποιο σκοπό το κάνουν αυτό;

ΣΤ-4. Ο στρατηγός Κωνσταντίν Σανατέσκου για την αντίθεση ανάμεσα στη «δημόσια» πληροφόρηση και την πραγματικότητα της πρώτης γραμμής

Απόσπασμα από το ημερολόγιό του

«15 Δεκεμβρίου 1942. Σήμερα είναι η σειρά των εφημερίδων της 23^{ης} και της 24^{ης} Νοεμβρίου [του 1942] για να διαβαστούν. Ο χρονικογράφος της Ουνιβερσούλ λέει: «Στον τομέα του κάτω Ντον, οι ρουμανικές και οι γερμανικές μονάδες, οι οποίες έχουν εμπλακεί εδώ και αρκετές ημέρες σε τρομερές αμυντικές μάχες, απώθησαν τις επανειλημμένες επιθέσεις του εχθρού και συνέτριψαν ένα σύνταγμα ιππικού που είχε κατορθώσει να φθάσει ως τις θέσεις τους, αλλά δεν κατόρθωσε να μην περικυκλωθεί». Πιο λακωνική περιγραφή δεν

μπορεί να γραφεί. Αν στ' αλήθεια είχε συντριβεί ένα σύνταγμα ιππικού, αυτό θα σήμαινε περίπου το ένα δωδέκατο όλου του ρωσικού ιππικού που πολεμούσε σ' αυτό το μέτωπο, καθώς υπήρχαν συνολικά τρεις μεραρχίες ιππικού.

Κύριε χρονικογράφε, επιτρέψτε μου να σας πω ποια ήταν η κατάσταση εκείνη τη στιγμή. Οι ρουμανικές μεραρχίες 5, 6, 13, 15 και μέρος της 14^{ης} είχαν περικυκλωθεί. Το 11^ο γερμανικό σώμα στρατού και η 1^η ρουμανική μεραρχία ιππικού, που είχαν υποχρεωθεί να περάσουν στην ανατολική μεριά του Ντον, καθώς και το 48^ο γερμανικό τεθωρακισμένο σώμα στρατού, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε, γεγονός που ανάγκασε τον στρατηγό Χάιμ τον επονομαζόμενο και «μικρό Ρόμμελ» να αναλάβει ο ίδιος τη διοίκηση. Ο εχθρός έφτασε στο Τσιρ, στ' ανατολικά της Ομπλίφσκαγιας, διακόπτοντας τη σιδηροδρομική γραμμή που ανεφοδίαζε το

► **Εικ. 58. Σκηνή από την κινηματογραφική ταινία: Η δημοκρατία του Ούζιτσε**

Γιουγκοσλαβική Κινηματοθήκη, Βελιγράδι.

🔑 Η ταινία φτιάχτηκε το 1974 από τον παραγωγό του Βελιγραδίου Τζίκα Μήτροβιτς. Η *δημοκρατία του Ούζιτσε* αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της τελευταίας φάσης παραγωγής λουστραρισμένων και ρομαντικών «ταινιών με παρτιζάνους».

στρατό στο Στάλινγκραντ. Όπως κάλλιστα μπορείτε να δείτε, κύριε Χρονικογράφε, αληθινή καταστροφή... Βλέπω όμως, κύριε Χρονικογράφε, πως εσείς δεν κάνετε τίποτε άλλο από το ν' αντιγράφετε τα γερμανικά ανακοινωθέντα που ψεύδονται ασύστολα και να τους προσθέτετε και μερικά κούφια λόγια για να γεμίσετε το δίστηλο της εφημερίδας σας, πράγμα για το οποίο πληρώνεστε, άλλωστε. Τώρα συνειδητοποιώ πως πιθανά αλλού δε γράφονται τόσο πολλές αναλήθειες όσο στα επίσημα πολεμικά ανακοινωθέντα...»

Săhătescu, σ. 87-88

🔗 Σχολιάστε τις διαφορές ανάμεσα στην οπτική γωνία των στρατιωτών και την εικόνα που έδινε ο τύπος. Γιατί διαστρέβλωνε την πραγματικότητα ο τύπος; Ήταν δικαιολογημένη αυτή η διαστρέβλωση;

► **Εικ. 59. Νωπογραφία του Μπόρκο Λαζέσκι**

🔑 Αυτή η νωπογραφία απεικονίζει τον «Αντιφασιστικό Αγώνα του Μακεδονικού Λαού για Εθνική Απελευθέρωση» κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1941-1945).

ΣΤ-5. Η Αντζέλκα Μάρτιτς, στο διήγημά της *Συνάντηση*, περιγράφει ένα αγόρι που ψάχνει να βρει τον παρτιζάνο πατέρα του

«Γυρνώντας την πλάτη στα καρβουνιασμένα απομεινάρια του σπιτιού του, άρχισε βιαστικά να περπατά προς το δάσος, όπου οι μακρινοί πυροβολισμοί ακούγονταν ολοένα και πιο αγνά. Το καμένο χωριό έμενε πίσω στην κοιλάδα. Το αγόρι δεν γύρισε να το κοιτάξει ούτε μια φορά. Οι αγαπημένοι του είχαν μείνει εκεί.

Ποτέ πια δεν θα τους ξανάβλεπε, ούτε θα ξανάκουγε ποτέ τη φωνή τους.

Το δάσος ήταν τώρα ολόγυρά του, με τα φύλλα των δέντρων να θροϊζουν. Μπορούσε ν' ακούσει το δειλό τιτίβισμα των πουλιών και αυτό το τιτίβισμα ανακατευόταν παράξενα με τους απόμακρους ήχους των πυροβολισμών. Αυτοί οι πυροβολισμοί ήταν ο προσρισμός του. Εκεί πολεμούσαν οι Παρτιζάνοι και μαζί τους ήταν και ο πατέρας, ο μόνος άνθρωπος που του απόμεινε στον κόσμο. Θα τον έβρισκε άραγε; Έπρεπε να τα καταφέρει, έπρεπε να τον βρει. Κι έπειτα θα μπορούσε να μείνει μαζί του και ο πατέρας θα του έδινε όπλο και θα μπορούσε τότε να πάρει εκδίκηση για το χωριό του κάτω στην κοιλάδα και για το καμένο σπίτι στον καρπερό κήπο. [...]

Οι πυροβολισμοί ησύχασαν. Άκουσε στο βάθος κάτι σιγανές φωνές. Οι Παρτιζάνοι δεν μπορεί να ήταν μακριά. Το αγόρι ένιωθε την ξαναμμένη του καρδιά να χτυπά δυνατά, καθώς ήλπιζε να συναντήσει τον πατέρα του...»

Το αγόρι συναντά τους Παρτιζάνους, και...

«Μια στιγμή αργότερα βρέθηκε να στέκεται, με τα μάτια ορθάνοιχτα, πάνω από το πτώμα ενός Παρτιζάνου που μόλις το είχαν φέρει από τη μάχη. Μεγάλα δάκρυα άρχισαν να τρέχουν στο πρόσωπό του και οι κοκαλιασμένοι ώμοι του άρχισαν να τρέμουν σ' ένα τρελό κλάμα. Οι άλλοι Παρτιζάνοι στέκονταν ολόγυρα σιωπηλοί. Κανείς δεν του 'δινε παρηγοριά, κανείς δεν του 'λεγε λόγια που να τον ησυχάζουν. Και τι θα μπορούσε να τα κάνει άραγε; Μήπως θα μίκραιναν τον πόνο του;

Με μιας κούνησε αποφασιστικά το κεφάλι του, σκούπισε τα δάκρυά του με τα λερωμένα χέρια του κι έπειτα έγειρε πάνω από τον πατέρα του. Τράβηξε το όπλο από το νεκρό χέρι του πατέρα του με τα μικρά του χέρια, το φόρτωσε στον ώμο του και κατευθύνθηκε, περπατώντας βαριά, προς τον λόχο τον οποίο ως πριν από ένα λεπτό διοικούσε ο πατέρας του. Κανείς δεν είχε τη δύναμη να τον σταματήσει.

Martić, σ. 118-120.

Η παρτιζάνικη λογοτεχνία για παιδιά αποτελεί-σε ένα χωριστό λογοτεχνικό είδος στη μεταπολεμική κομμουνιστική Γιουγκοσλαβία. Μια από τις πιο εξέχουσες εκπροσώπους της ήταν η Αντζέλκα Μάρτιτς.

Εσείς πιστεύετε πως γεγονότα σαν αυτά που περιγράφονται παραπάνω – ένα παιδί χάνει τους γονείς του, πηγαίνει στους Παρτιζάνους και γίνεται μαχητής – συνέβησαν στ' αλήθεια; Θα έπρεπε σε κάποιες εξαιρετικές περιστάσεις να επιτρέπεται στα παιδιά να γίνονται πολεμιστές; Δεν μιλάμε εδώ για το αν θα ήταν επιθυμητό κάτι τέτοιο, αλλά για το αν θα έπρεπε να το επιτρέπουν οι διοικητές αυτών των μονάδων – μπορούμε να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά εκείνου του διοικητή των Παρτιζάνων που θα επέτρεπε να συμβεί κάτι τέτοιο; Είναι καθόλου εξιδανικευμένη η ιστορία αυτή της Αντζέλκας Μάρτιτς; Εξηγήστε τη θέση σας. Συγκρίνετε αυτό το απόσπασμα με το Κείμενο Γ-2 και την Εικόνα 22.

ΣΤ-6. Ο δραπέτης: τραγούδι γραμμένο από τον Ιάκωβο Καμπανέλλη

Ο ΔΡΑΠΕΤΗΣ

Από το *Μαουτχάουζεν*, του Ιάκωβου Καμπανέλλη.

Ο Γιάννος Μπερ απ' το βοριά
Το σύρμα δεν αντέχει
Κάνει καρδιά, κάνει φτερά
Και στα χωριά του κάμπου τρέχει.

Δώσε, κυρά, λίγο ψωμί
Και ρούχα για ν' αλλάξω,
Δρόμο να κάνω έχω μακρύ
Πάν' από λίμνες να πετάξω.

Όπου διαβεί κι όπου σταθεί
Φόβος και τρόμος πέφτει
Και μια φωνή, κρυφή φωνή
«Κρυφτείτε απ' τον δραπέτη».

Φονιάς δεν είμαι χριστιανός
Θεριό για να σας φάω
Έφυγα από τη φυλακή
Στο σπίτι μου να πάω.

Ω, τι θανάσιμη ερημιά
Στου Μπέρτολντ Μπρεχτ τη χώρα
Δίνουν το Γιάννο στους Ες-Ες
Για σκότωμα τον πάνε τώρα.

Το *Μαουτχάουζεν* είναι ένας κύκλος τραγουδιών, τη μουσική των οποίων συνέθεσε ο Μίκης Θεοδωράκης, διεθνώς αναγνωρισμένος ως μουσική ιδιοφυΐα και ο μεγαλύτερος εν ζωή Έλληνας συνθέτης. Οι στίχοι είναι του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Η σύνθεση της μουσικής έγινε το 1965 και η ηχογράφηση των τραγουδιών το 1966. Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, γεννημένος το 1922, θεωρείται ένας από τους πατέρες της μεταπολεμικής ελληνικής δραματουργίας. Στη διάρκεια της Κατοχής είχε συλληφθεί και σταλθεί μαζί με έναν φίλο του στο Μαουτχάουζεν, όπου πέρασε δυόμισι χρόνια από τη ζωή του. Σύμφωνα με τον Καμπανέλλη, ο Γιάννος Μπερ ήταν ένας Πολωνός που είχε δημόσια εκτελεστεί μετά τη σύλληψή του.

Πώς ένιωθε ο δραπέτης; Γιατί όλοι αρνούσαν να τον βοηθήσουν;

► **Εικ. 60. Τζόρτζε Αντρέγιεβιτς – Κουν (1904-1964): Εκτέλεση, 1943**

Γουγκοσλαβική γραφική τέχνη 1900-1950.
Κατάλογος υπ' αρ. 12.

ΣΤ-7. Ο Ήβλιν Βω περιγράφει μια επίθεση παρτιζάνων (από το τελευταίο μέρος της τριλογίας του *Ξίφος της τιμής*)

Η πορεία ξεκίνησε μέσα σ' ένα τοπίο αγροτικής γοητείας σαν καμιά υδατογραφία του περασμένου αιώνα. Κομπολόγια από πιπεριές με λαμπερά χρώματα κρέμονταν από τις στέγες των αγροκτημάτων. Οι γυναίκες που δούλευαν στα χωράφια άλλοτε μας έγνεφαν σε χαιρετισμό άλλοτε έκρυβαν το πρόσωπό τους. Δεν υπήρχε καμιά ορατή διαφορά ανάμεσα στην «απελευ-

θερωμένη» χώρα και στην άλλη που στέναζε κάτω από την καταπίεση του εχθρού. [...]

Σε λιγότερο από μια ώρα έφτασαν σ' ένα σημείο, απ' όπου μπορούσαν να δούνε το οχυρό κτίριο. Είχαν διαλέξει ένα μέρος καμιά πεντακοσαριά γιάρδες παραπέρα. Καλά προστατευμένο από πυκνά φυλλώματα πίσω από τα οποία οι παρατηρητές μπορούσαν να βλέπουν την εξέλιξη των γεγονότων με όλη τους την άνεση και την ασφάλεια. [...]

Στις εννιάμισι ακούστηκαν πυροβολισμοί από κάποιο μέρος χαμηλότερά τους. Ο στρατηγός των Παρτιζάνων έμοιαζε ενοχλημένος. [...] Ένας Παρτιζάνος δρομέας στάλθηκε να ρωτήσει τι έγινε. Προτού επιστρέψει οι πυροβολισμοί είχαν σταματήσει. Όταν έδωσε την αναφορά του, ο διερμηνέας είπε στον Στρατηγό Σπιτζ: «–Δεν ήταν τίποτε, έγινε λάθος».

«–Ναι, αλλά έτσι χάσαμε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού».

Ο Ντε Σούζα, που είχε ακούσει και καταλάβει την αναφορά του δρομέα, είπε στον Γκυ (το άλλο εγώ του Βω): «Αυτή που φάνηκε τώρα ήταν η δεύτερη ταξιαρχία. Η πρώτη τους πήρε για εχθρούς και άρχισε να τους ρίχνει. Δεν χτυπήθηκε κανένας, αλλά, όπως παρατήρησε και ο σύμμαχός μας, «χάσαμε το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού».

Η γαλήνη στην κοιλάδα χάθηκε. Για το επόμενο τέταρτο της ώρας έρχονταν πυροβολισμοί από δω και από κει, έμοιαζαν σαν να ρίχονταν στην τύχη και μερικοί ακούγονταν να βγαίνουν μέσα από τη βλάστηση που κάλυπτε τους άνδρες. Έπειτα, ακριβώς στις δέκα, τη στιγμή που στο περίτεχνο ρολόι του στρατηγού Σπιτζ ο λεπτοδείκτης άγγιζε το ζενίθ του, εμφανίστηκαν ουρλιάζοντας από τον γαλανό ουρανό δυο αεροπλάνα (η βρετανική αεροπορική κάλυψη). Χύμηξαν προς τα κάτω, το ένα μετά το άλλο. Το πρώτο έριξε δυο ρουκέτες μαζί που έχασαν παρά τρίχα το στόχο τους κι έσκασαν πάνω στα διπλανά δέντρα, όπου είχε μαζευτεί τώρα ένα μέρος από τις δυνάμεις των επιτιθέμενων. Το δεύτερο έριξε πιο ευθύβολα. Και οι δυο ρουκέτες του προσγειώθηκαν στους τοίχους του κτίσματος σηκώνοντας ολόγυρα ένα σύννεφο από ιπτάμενα μπάζα. Έπειτα, τα μηχανήματα σκαρφάλωσαν πάλι ψηλά και άρχισαν να κάνουν κύκλους. Ο Γκυ, που θυμόταν τα στούκας της Κρήτης να καταδιώκουν αδιάκοπα και να σφυροκοπούν τους στρατιώτες στο έδαφος, τα περίμενε να επιστρέψουν. Αλλά αυτά άρχισαν να φαίνονται και να ακούγονται ολοένα λιγότερο. Ο αεροπόρος που είχε σταλεί για να

παρακολουθεί τις επιδόσεις τους στεκόταν παραδίπλα. «—Ωραία δουλειά!» είπε. «Ακριβώς στην ώρα τους, ακριβώς στον στόχο!».

«—Αυτό ήταν όλο;» ρώτησε ο Γκυ.

«—Αυτό ήταν όλο. Τώρα οι στρατιώτες (δηλαδή οι Παρτιζάνοι) μπορούν να κάνουν λίγη δουλειά κι αυτοί».

Αλλά οι Παρτιζάνοι δεν έκαναν τίποτε.

«—Φαίνεται» εξήγησε ο διερμηνέας στον στρατηγό Σπιτζ «πως η επίθεση θα πρέπει ν' αναβληθεί. Μια γερμανική τεθωρακισμένη φάλαγγα ειδοποιήθηκε και είναι στο δρόμο για εδώ».

«—Και οι δικοί σας άνδρες τι θα κάνουν μ' αυτήν;»

«—Όταν εμφανίζεται μια γερμανική τεθωρακισμένη φάλαγγα, οι άνδρες μας εξαφανίζονται. Αυτό είναι το μυστικό των μεγάλων και πολλών νικών μας».

Waugh, σ. 288-291.

Ο βρετανός συγγραφέας πήρε μέρος στον πόλεμο στα εδάφη της Κροατίας (στο Τοπούσκο Βις, ως μέλος της βρετανικής στρατιωτικής αποστολής στους Παρτιζάνους). Έργο της αποστολής ήταν να παρακολουθεί την κατάσταση και να ενημερώνει τους Συμμάχους για το ποιος πράγματι πολεμούσε τους Γερμανούς στη Γιουγκοσλαβία (οι Παρτιζάνοι ή οι Τσέτνικ).

Σε ποιο λογοτεχνικό είδος, εκτός από την πολεμική λογοτεχνία, θα μπορούσαμε να εντάξουμε την περιγραφή του Βω (χιούμορ, φάρσα, δράση, κωμωδία δράσης); Μπορείτε να ανιχνεύσετε στο κείμενο το είδος της σχέσης μεταξύ του συγγραφέα και των Παρτιζάνων; Αποτελεί αυτό το απόσπασμα αποκλειστικά επινόηση της φαντασίας του συγγραφέα ή στηρίζεται σε αληθινά γεγονότα; Συγκρίνετέ το με το Κείμενο Β-23.

ΣΤ-8. Απόσπασμα από το πρώτο μυθιστόρημα του Ντόμπριτσα Τσόσιτς, *Μακριά είναι ο ήλιος*

«Τα πάντα συνομωτούσαν για να κάνουν τη συνάντηση αυτή μοναδική. Ο χρόνος είχε σταματήσει στα μεσάνυχτα. Η καταιγίδα ούρλιαζε σαν να είχε ο ίδιος ο θάνατος

συναντήσει το θάνατό του. Ο λόχος ήταν περικυκλωμένος, οι άντρες πεινασμένοι κι εξαντλημένοι και ο διακοπτόμενος ύπνος τους ήταν ποτισμένος κρύο και φόβο. Ο Κομισσάριος τους ξύπνησε και τους κάλεσε στην καλύβα του Επιτελείου. Ήταν γεμάτη καπνό. Τα μέλη του Κόμματος ήταν στριμωγμένα το ένα δίπλα στο άλλο, τρέμοντας από το κρύο και μурμουρίζοντας νυσταγμένες διαμαρτυρίες για την ώρα της συνάντησης. Έγερναν ο ένας πάνω στον άλλο και μερικοί άρχισαν αμέσως να γέρνουν το κεφάλι από τη νύστα χωρίς να περιμένουν ν' ακούσουν την ημερήσια διάταξη.

Ο Παύλος άρχισε να μιλάει:

«—Σύντροφοι, στην ημερήσια διάταξη έχουμε ένα μονάχα θέμα: τι μπορούμε να κάνουμε σ' αυτή την κατάσταση; Εμείς, στο Επιτελείο, δεν καταφέρνουμε να συμφωνήσουμε. Ο καθένας έχει τη γνώμη του και μοιάζει κανείς να μην έχει διάθεση ν' αλλάξει γνώμη. Έτσι έχουν τα πράγματα...»

Όση ώρα μιλούσε ο Παύλος, ο Βουζάν σκεφτόταν: «Μα, πώς μπορούν να διαφωνούν μεταξύ τους αυτοί, όταν είναι ηγέτες και μάλιστα παλιοί κομμουνιστές; Αυτό σημαίνει πως κάποιος ανάμεσά τους είναι οππορτουνιστής... Αλλά ποιος θα μπορούσε να 'ναι αυτός;... Βεβαίως ο καθηγητής έχει δίκιο: εδώ στο Γιάστρεμπας⁶⁶, τ' αφεντικά είμαστε εμείς. Γιατί θα πρέπει ν' αφήσουμε τη βάση μας και να το σκάσουμε;... Αλλά ο Γκβόζντεν είναι χαζός. Τυπική μικροαστική νοοτροπία. Μόλις αποκτήσει κανείς λίγη ιδιωτική περιουσία, δεν μπορείς να βασίζεσαι πάνω του στην επανάσταση. Άσ' τον να τρώει και να κοιμάται και να περιμένει να φύγουν οι Γερμανοί. Τι να τρέχει άραγε με δαύτον; Ήταν πιστός άνθρωπος... Παράξενο!... [...] Γιατί στο διάολο να θέλει να πάμε στο Μοράβα⁶⁷ και στο Κοπαόνικ⁶⁸, όταν εκεί πάνω δεν μπορείς να κουνηθείς από τους Τσέτνικ⁶⁹; Ο λαός εκεί έχει παραπλανηθεί και είναι εναντίον μας... Αυτό είναι λιποταξία από τη μάχη...».

[...] Την ώρα που ο Παύλος μίλαγε, ο Γκβόζντεν και μερικοί άλλοι δεν σταματούσαν να τον διακόπτουν, μέχρι που ο Παύλος αναγκάστηκε να τους κατσαδιάσει απότομα αρκετές φορές.

«—Δεν γίνονται έτσι οι κομματικές συναντήσεις! Αυτό εδώ δεν είναι παρά ένας καυγάς! Όλους μαζί θα έπρεπε

66 Βουνό της κεντρικής Σερβίας.

67 Ποτάμι της κεντρικής Σερβίας.

68 Βουνό της νότιας Σερβίας.

69 Προσωνύμιο των μελών του βασιλικού κι εθνικιστικού κινήματος «Γιουγκοσλαβικός Στρατός της Πατρίδας» το οποίο συνεργαζόταν με τους κατακτητές και αποτελούσε το κύριο εγχώριο πολιτικό και στρατιωτικό εχθρό του κινήματος των Παρτιζάνων που καθοδηγούνταν από τους Κομμουνιστές.

να τους τιμωρήσουμε και να διαλέξουμε άλλον αρχηγό... Και ο λόχος τώρα πάει στο χαμό. Μα τι τρέχει μ' αυτούς; Πανικός τους έχει πιάσει. Λέσχη το κάναμε εδώ;»

[...] «Ο Παύλος έχει απόλυτο δίκιο! Ωρα να σταματήσουν αυτές οι χαζομάρες για «χώρους δράσης». Όπου κάνουν κατοχή οι Γερμανοί, εκεί είναι και ο δικός μας «χώρος δράσης». [...] Αν εμείς εγκαταλείψουμε το Γιάστρεμπας, τότε θα χάσουμε εντελώς τον πολιτικό έλεγχο σ' αυτά τα μέρη. Ο λαός θ' απογοητευτεί από μας. Θα πάρουν το πάνω χέρι τα παληκάρια του Ντράζα⁷⁰ και αυτό θα είναι το τέλος όλων μας...» [σ. 24, 25]

[...] «Όταν εγώ μπήκα στους Παρτιζάνους» συνέχισε ο Γιώργης «αυτό εδώ το νιάνιαρο, ο Βουζάν, μου έλεγε: «-Όπου να 'ναι, οι Ρώσοι μας ρίχνουν αλεξιπτωτιστές! Από νύχτα σε νύχτα τους περιμένουμε! Σε κανένα μήνα, ο πόλεμος τελειώνει». Για αρκετές βραδιές είμασταν σε κατάσταση ετοιμότητας για ν' ανάψουμε φωτιές, όταν θα εμφανίζονταν τα σοβιετικά αεροπλάνα. Πέρασε το καλοκαίρι, ήρθε η γκριζα παγωνιά, μετά η μαύρη παγωνιά, έπειτα το χιόνι έφτασε μέχρι τη μέση μας, αλλά ο Χίτλερ ήταν ακόμη εκεί στημένος, να λιμπίζεται τη Μόσχα. «-Και τώρα, πώς είναι η κατάσταση;» λέω εγώ. «-Όλα θα έχουν τελειώσει ως την άνοιξη» μου λέει. «-Ωραία» του λέω «και μέχρι του αγίου Γιώργη να περιμένω, δε με πειράζει». Αλλά να 'μαι πάλι εδώ ψηλά στο Γιάστρεμπας, χωμένος μέχρι τα γόνατα στο χιόνι σαν τις αρκούδες». [σ. 42]

[...] Ο Βουκ ξερόβηξε και σκοτεινίασε, έπειτα ανακίνησε με τρεμάμενη φωνή:

«-Το στρατοδικείο καταδίκασε τον Σύντροφο Γκβόζντεν σε θάνατο...»

Ακούστηκε ένα μουγκρητό από τους παρατεταγμένους άνδρες και μερικοί από αυτούς έβγαλαν βαθύ αναστεναγμό. Ο Βουκ κοντοστάθηκε, σαν να περίμενε να πει κανείς τίποτε, μετά συνέχισε:

«... επειδή, εεεε, στη δυσκολότερη στιγμή του αγώνα μας προσπάθησε να προκαλέσει εξέγερση στο λόχο και μ' αυτό τον τρόπο... εεε... ένοχος προδοσίας. Ναι, έγινε προδότης!... Αυτή είναι η απόφασή μας... ομόφωνα!» [...] Μόνον ο Γκβόζντεν έδωσε μια ακόμη πιο δυνατή σπρωξιά ακούγοντας αυτά τα λόγια, έστριψε το κεφάλι και κοίταξε τον Βουκ παραζαλισμένος [...] «-Αρκεί, ως εδώ! Μη με ντροπιάζετε άλλο!» Η φωνή του Γκβόζντεν έτριξε σα σπασμένη σπάθα. Έκανε δυο βήματα μπροστά, ίσιωσε το παράστημά του, σήκωσε

το κεφάλι του αγριεμένα και ανυπόταχτα, έριξε μια ματιά από πάνω ως κάτω στην παράταξη των ανδρών και είπε σιγανά, με τεντωμένη, τρεμάμενη φωνή:

«-Δεν υπάρχει καιρός για χάσιμο με συζητήσεις για δικαιοσύνη. Πρέπει να κάνετε γρήγορα. Μη χάνετε καιρό για χάρη μου... [...] Λοιπόν, σύντροφοι, αν είναι κανείς που δεν έχει καλό πανωφόρι, μπορεί να πάρει το σακάκι μου από προβατόδερμα». Το ξεκούμπωσε και με μια πλατιά κίνηση το πέταξε κάτω, μπροστά στη φάλαγγα». [σ. 144]

Ćosić, σ. 24, 25, 42, 144.

Το πρώτο μυθιστόρημα του Ντόμπρισα Τσόσιτς (1921-), συγγραφέα και πολιτικού, *Μακριά είναι ο ήλιος*, που δημοσιεύτηκε το 1954, αποτέλεσε την εποχή που δημοσιεύτηκε έναν νεωτερισμό στη λογοτεχνία του «εθνικοαπελευθερωτικού πολέμου και της επανάστασης». Οι ήρωές του, μέλη μιας ομάδας Παρτιζάνων που προσπαθούν να διασπάσουν τον κλοιό του εχθρού, δεν είναι «ήρωες αλάθητοι και ατρόμητοι», αλλά άνθρωποι που έχουν τις υποψίες τους, τους φόβους τους, ακόμη και τις ιδεολογικές τους αμφιβολίες.

Πώς περιγράφει αυτός ο συγγραφέας τις σχέσεις ανάμεσα στους Παρτιζάνους αυτού του λόχου; Πιστεύετε πως πρόκειται για ρεαλιστική περιγραφή; Εξηγήστε τη θέση σας.

► Εικ. 61. Αφίσα από την ελληνική ταινία *Προδοσία*, 1964

Σολδάτος,, τ. 1, σ. 147.

70 Στρατηγός Ντράγκολιουμπ (Ντράζα) Μιχαήλοβιτς, αρχηγός του κινήματος των Τσέτνικ.

► **Εικ. 62. Αφίσα από την ελληνική ταινία *Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση;* (1971)**

Σολδάτος, τ. 2, σ. 4.

ΣΤ-9. Το παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα *Ντελίριο* του Μαρίν Πρέντα (δημοσιευμένο το 1975) περιγράφει ένα συμβάν από τη σκοπιά ενός στρατιώτη. Μπορεί κανείς να παρατηρήσει εδώ τον ρεαλισμό της περιγραφής, όπου ο ιδεαλισμός έρχεται αντιμέτωπος με την τραγική πραγματικότητα του πολέμου

Στις τέσσερεις το πρωί ο λόχος άρχισε την επίθεση με τον διοικητή να παίρνει κι αυτός μέρος. Ο Στέφαν πήγε δίπλα του. Ήταν λαχανιασμένος. «-Ωχ, Θεέ μου» σκέφτηκε άξαφνα «τώρα μπορεί να σκοτωθώ», και αυτή η σκέψη του ήταν τόσο καινούρια και φρέσκια που τον συγκλόνισε και τον τρόμαξε. Πώς είναι να πεθαίνεις, να μην υπάρχουν πια; Και απρόσμενα είδε, χωρίς να

καταλαβαίνει, πως μπροστά του, εδώ κι εκεί, στρατιώτες έπεφταν, μερικοί κομμένοι στη μέση και άλλοι μάτια ψάχνοντας να βρουν καταφύγιο στο ίσιωμα της πεδιάδας. Από ένστικτο ρίχτηκε κι αυτός στο χώμα και μόνον τότε αντιλήφθηκε πως από κάπου μπροστά του ερχόταν συντριπτικό και αδιάκοπο πυρ. Ο λοχαγός είχε και αυτός τεντωθεί μερικά βήματα παραπέρα. Οι πολυβολισμοί σταμάτησαν.

«-Άνδρες!» τον άκουσε ο Στέφαν να φωνάζει, «εμπρός!»

Και ο ίδιος μ' ένα πήδημα σηκώθηκε και άρχισε να τρέχει. Ο λόχος, σκορπισμένος τώρα άτακτα, ξανάρχισε την επίθεση πυροβολώντας, αλλά μεμιάς τα πολυβόλα του εχθρού ξανάρχισαν να σφυροκοπούν βίαια παντού και οι στρατιώτες έπεσαν πάλι στο έδαφος.

«-Επίθεση!» φώναξε πάλι ο λοχαγός, όταν το πυρ σταμάτησε.

Αλλά δεν υπάκουαν πια στη διαταγή. Αφρίζοντας από οργή, ο λοχαγός άρχισε να βρίζει άγρια και ν' απειλεί. Μάταια... Ο λοχαγός βρυχήθηκε ξανά:

«-Λόχος, επίθεση!»

Και μετά σηκώθηκε ο ίδιος και άρχισε να τρέχει μοναχός του για να τον ακολουθήσουν οι στρατιώτες. Τον ακολούθησαν, αλλά έπεσαν άλλη μια φορά πάνω στα οπλοπολυβόλα του εχθρού και ο λοχαγός έφαγε μια ριπή στο στομάχι. Πεσμένοι στη γη οι στρατιώτες άκουγαν το ψυχομαχητό του και τις βρισιές του, που δεν έρχονταν να τον σηκώσουν οι τραυματιοφορείς. Σιγά, σιγά, σαν τα σκουλήκια, οι στρατιώτες άρχισαν, να υποχωρούν, έρποντας και αφήνοντας τους μισούς πίσω στην πεδιάδα πεθαμένους ή μισοπεθαμένους. Οι τραυματιοφορείς έπιασαν δουλειά, αλλά δεν μπορούσαν να κουβαλήσουν τους τραυματίες στα μετόπισθεν, γιατί ήταν πάρα πολλοί.

Preda, σ. 394.

Παρουσιάζει μια ηρωική εικόνα του πολέμου αυτή η περιγραφή; Γιατί δεν υπάκουσαν τη διαταγή οι στρατιώτες; Έγιναν γι' αυτόν το λόγο προδότες; Μπορεί κανείς πάντοτε να ελέγχει τη συμπεριφορά του σε τέτοιες καταστάσεις; Σχολιάστε το πώς η οπτική γωνία του συγγραφέα μοιάζει με αυτήν των μαχητών. Χρησιμοποιείστε σε αντιπαραβολή τις μαρτυρίες του Νεάγκου Τζουβάρια και του Βίκτορ Μπουντέσκου.

► **Εικ.63. Πίνακας του Φάτος Χατζίου που απεικονίζει ένα επεισόδιο από το πεδίο της μάχης στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου**

Η εποποιία... του λαού της Αλβανίας, 1939-1944.

► **Εικ. 64. Πίνακας του Γκούρι Μαντί. Απεικονίζει επίθεση Παρτιζάνων σε γερμανική στρατιωτική μονάδα**

Η εποποιία... του λαού της Αλβανίας, 1939-1944.

Σας φαίνονται ρεαλιστικές αυτές οι δυο εικόνες; Εξηγήστε τη θέση σας.

ΣΤ-10. Αποσπάσματα από το μυθιστόρημα *Ταμπάκο του Ντιμίταρ Ντίμοφ*

Η Βαρβάρρα δεν έμοιαζε και τόσο άσχημη, τουλάχιστον όχι τόσο όσο θα μπορούσε να περιμένει κανείς στις δύσκολες αυτές περιστάσεις, οι οποίες έκαναν αδύνατο να φροντίσει κανείς ακόμη και τις βασικές ανάγκες της εμφάνισής του. Αλλά η ίδια προσωπικά θεωρούσε το παρουσιαστικό της κακό. «–Σαν καμιά μάγισσα θα μοιάζω» σκέφτηκε με πίκρα, καθώς θυμόταν ότι είχε χάσει τη χτένα της την ώρα της πιο πρόσφατης μάχης...

Ναι, χάνεις την υπομονή σου, εξαντλείσαι εντελώς από την αδιάκοπη τάλαντευση ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο. Αυτή η ζωή σ' εξάντλησε, σε μεταμόρφωσε σε μια στρυφνή και μαραμμένη γυναίκα, την ώρα ακριβώς που η νίκη έρχεται κοντύτερα, τώρα που θέλεις να είσαι φρέσκια κι ελκυστική, που έχεις αρχίσει να ποθείς λίγη αγάπη. Τα θυσιάσες όλα για το κόμμα, αλλά τη χαρά της ζωής την έχασες. Η παρτιζάνικη ζωή πιέζει αφάνταστα τον άνθρωπο και απαιτεί από το άτομο την υπεράνθρωπη άρνηση του εαυτού του. Ακόμη κι έτσι, στο τέλος τα καταφέρνεις, αλλά τώρα πια μονάχα με το μυαλό σου. Αυτή είναι η πηγή της εσωτερικής σύγκρουσής σου, της νευρικότητάς σου, της ανικανότητάς σου να δεχτείς το μεγάλο δυισμό σε πράγματα και ανθρώπους, που οδηγεί την εξέλιξή τους... [...]

«–Κι εσύ, τι θα κάνεις όταν θα πάρουμε την εξουσία;»

«–Ό,τι με διατάξει το Κόμμα.»

«–Όσο για μένα, εγώ θα ντυθώ... Το πρώτο πράγμα που θα κάνω, θα είναι να πλυθώ και να ντυθώ... Και τότε δεν θα μοιάζω πια με στρίγγλα! [...] Οι κομμουνιστές πρέπει ν' αγαπάν τη ζωή. [...] Μπορείς ν' αγαπάς τη ζωή, όταν είσαι ευχάριστη στον κόσμο, καλοβαλμένη και καθαρή...»

[...] Τώρα, αυτή [η Ιρίνα] ήθελε ν' απομονωθεί μέσα στην ακίνητη ηρεμία και τα πεύκα της Τσαμκόριγιας, κάτω από τον ουρανό με τα κρύα αστέρια του, και να περιμένει ξαναμμένη αυτό που απέμενε να συμβεί. Γιατί, ό,τι και αν συνέβαινε, αυτή η ίδια παρέμενε άτρωτη. Τα υλικά ερείπια του παλιού κόσμου δεν την αφορούσαν και ο καινούριος δεν την τρόμαζε. Είχε τις καταθέσεις της στο εξωτερικό, τις οποίες κανείς δεν μπορούσε να τις αγγίξει, και απόψε είχε πια πειστεί

πως οι κομμουνιστές δεν εκδικούνταν γυναίκες. Ωστόσο, είχε επίγνωση πως υπήρχε και κάτι ακόμη από το οποίο δεν μπορούσε να ξεφύγει, κάτι πιο τρομαχτικό και από τη στέρηση του πλούτου ή την εκδίκηση των πεινασμένων. Και αυτό ήταν τα ερείπια που κουβαλούσε μέσα της. Ήταν οι στάχτες όλων εκείνων που είχε ζήσει μέχρι χτες, αλλά και η φρίκη αυτής της βραδιάς που είχε έξαφνα μετατραπεί σε βαρύθυμη απάθεια... [...] Αυτή ήταν η απλή αλήθεια! [...] Το ρεαλιστικό, νηφάλιο και δυνατό μυαλό της Ιρίνας δε φοβόταν να την δεχτεί κι έτσι, αμέσως συμβιβάστηκε μαζί της χωρίς οργή ή πανικό. Στο μεταξύ, εκατοντάδες κακομαθημένες γυναίκες παιδιάστικα οδύρονταν και λιποθυμούσαν, επειδή είχανε λασπώσει τα χαλιά τους οι βρώμικες μπότες των πολιτοφυλάκων ή επειδή είχαν γεμίσει από άστεγους τα ευρύχωρα μέγαρά τους. Δεν μπορούσαν αυτές ν' αντιληφθούν πως έτσι ήταν η αμείλικτη πορεία της ζωής, πως την ζωή έφτιαχναν αλληλένδετα γεγονότα και πως η παρασιτική ύπαρξη κάποιων αναπόφευκτα γεννούσε την άγρια εξέγερση των άλλων...

Dimov, σ. 564-569, 628, 667.

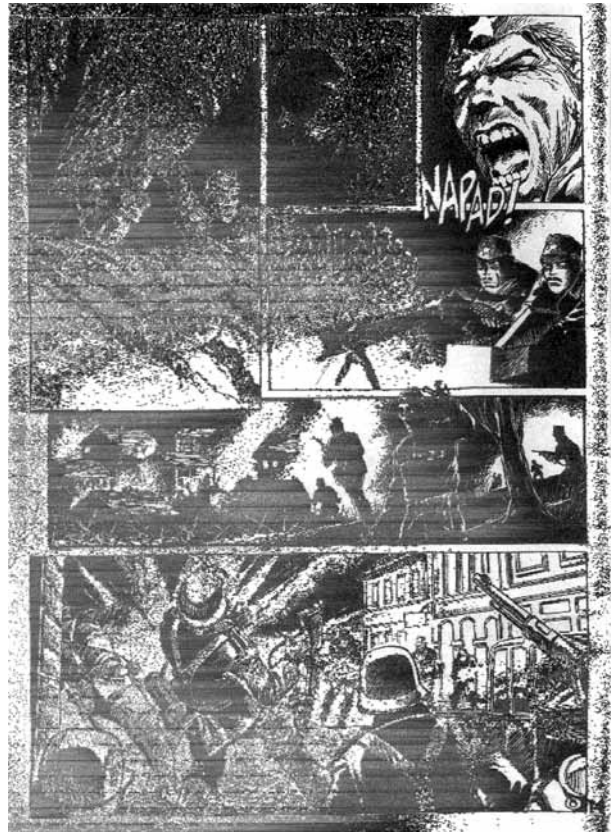

Ντίμιταρ Ντίμοφ (1909-1966): περίφημος βούλγαρος συγγραφέας και θεατρικός συγγραφέας, και επίσης κτηνίατρος με περισσότερες από σαράντα ερευνητικές δημοσιεύσεις. Το πιο δημοφιλές μυθιστόρημά του ήταν το *Ταμπάκο*, γραμμένο το 1951. Με απαίτηση της ηγεσίας του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος το μυθιστόρημα αργότερα αναθεωρήθηκε και προστέθηκαν στις σελίδες του περισσότεροι χαρακτήρες του λαού και της αντίστασης. Παρά αυτή την εξωλογοτεχνική παρέμβαση, το *Ταμπάκο* έγινε το αγαπημένο βιβλίο ολόκληρων γενεών Βουλγάρων. Τα παραπάνω αποσπάσματα δείχνουν τις ψυχολογικές στάσεις δυο ριζικά διαφορετικών γυναικών – της παρτιζάνας Βαρβάρας και της Ιρίνας που ανήκε στην ανώτερη τάξη – στο τέλος του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου.

Ποιες άμεσες αλλαγές περιμένουν αυτές οι δυο γυναίκες στις ζωές τους με τη λήξη του πολέμου; Ποια αποτελέσματα περιμένουν από αυτήν; Από ποια άποψη μοιάζουν μεταξύ τους αυτές οι δυο γυναίκες;

► **Εικ. 65.** Σελίδα από το κόμικ *Μπαλκάν Εξπρές*, των Μπράνισλαβ Κέρατς και Μπράνκο Πλάβσιτς, βασισμένο σε σενάριο του Γκόρνταν Μίχιτς

Stripoteka.

Πηγή για το συγκεκριμένο κόμικ αποτέλεσαν οι πολύ δημοφιλείς ταινίες της δεκαετίας του 1980. Χρησιμοποίησε μαύρο χιούμορ για να περιγράψει τις πολεμικές εμπειρίες μίας παρέας μικροκλεφτών. Προσπαθώντας να επιβιώσουν, δραστηριοποιούνται παρά τη θέλησή τους στο αντιστασιακό κίνημα, σε «ειδικές αποστολές». Αυτή η σατιρική και χιουμοριστική προσέγγιση των «παρτιζάνικων ούεστερν», είδους ταινιών που δημιουργήθηκε από το γιουγκοσλαβικό κινηματογράφο και αποτέλεσε ένα από τα κεντρικά του μοτίβα επί τέσσερις δεκαετίες, ήταν κάτι το καινούριο. Μπορεί να θεωρηθεί μέρος της γενικής προσπάθειας «επανεξέτασης» μιας ιδεολογικά και πολιτικά «λουστραρισμένης» επίσημης ιστορίας του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και ταυτόχρονα της καλλιτεχνικής του ερμηνείας που είχε ως τότε ξεθωριάσει από την πολλή χρήση.

ΣΤ-11. Ο Τουρκοκύπριος Κεμάλ Ρετζέπ Σουσουζλού για τις ημέρες που πέρασε, ως αιχμάλωτος πολέμου, μαζί με τον ελληνοκύπριο ηγέτη Γλαύκο Κληρίδη⁷¹

Όταν φτάσαμε εκεί, Φλεβάρη του 1942, οι πλάτες των πουκαμίσων μας και τα γόνατα των παντελονιών μας σταμπαρίστηκαν μ' ένα κόκκινο τρίγωνο. Αυτό το μέτρο ήταν σχεδιασμένο για να μπορούν εύκολα ν' αναγνωριστούν οι αιχμάλωτοι που τυχόν θα δραπέτευαν από το στρατόπεδο. Ο Ερυθρός Σταυρός μας μοίραζε ταχυδρομικές κάρτες, ώστε να μπορέσουμε να ειδοποιήσουμε τους άλλους πως ήμασταν ακόμη ζωντανοί. Ποιος θα μπορούσε να πιστέψει κάτι τέτοιο;

Το στρατόπεδο ήταν χωρισμένο με συρματοπλέγμα σε τετράγωνα. Στο κτίριο που βρισκόταν απέναντι από το δικό μας στεγαζόταν το προσωπικό της αεροπορίας. Είχαμε καλές σχέσεις μαζί τους, παρ' όλα τα συρματοπλέγματα που μας χώριζαν. Ανάμεσά τους ήταν και ο πιλότος της αεροπορίας Γλαύκος Κληρίδης. Έστειλε μηνύματα πως ήθελε να περάσει στη δική μας μεριά και ζητούσε να του περάσουμε ρούχα δικά μας για να μην τον αναγνωρίσουν. Έκοψε κάποια στιγμή το συρματοπλέγμα και πέρασε στη μεριά μας. Προτού καλά, καλά φτάσει, άρχισε να στήνει οργάνωση, μια οργάνωση που θα μπορούσε να θέσει τα ειδικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Κύπριοι. Έγιναν εκλογές κι εκλέχτηκε πρόεδρος. Ο Γλαύκος Κληρίδης ήταν ο γενικός υπεύθυνος για όλους τους Κυπρίους κι εγώ ήμουν ο υπεύθυνος για όλους τους αρρώστους.

Irkad, σ. 15-16.

► **Εικ. 66. Σκηνή από την αλβανική ταινία *Όταν χάραξε μια μέρα***

Hoxha, σ. 160-161.

🔑 Αυτή η εικόνα προέρχεται από μια σκηνή της ταινίας *Όταν χάραξε μια μέρα*, που είχε θέμα τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (παραγωγή 1971, Τίρανα). Δείχνει μια συνάντηση μεταξύ παρτιζάνων και γερμανών στρατιωτών. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε όλες τις ταινίες για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι γερμανοί στρατιώτες είναι περισσότεροι από τους Παρτιζάνους, αλλά στο τέλος είναι οι Παρτιζάνοι εκείνοι που κερδίζουν τις μάχες. Η εικόνα που βλέπετε εκφράζει τέλεια αυτή την ιδέα.

📌 Συγκρίνετε αυτή την εικόνα με το Κείμενο ΣΤ-7.

Γενικές ερωτήσεις κεφαλαίου ΣΤ

Πάρτε μια συνέντευξη από τη γιαγιά σας ή τον παππού σας ή κάποιο θείο ή θεία σας και καταγράψτε τις εμπειρίες τους από τον πόλεμο.

Αναλύστε τις εικόνες που παρουσιάστηκαν σ' αυτό το κεφάλαιο. Τι δείχνουν; Ερμηνεύστε τις εικόνες αυτές γράφοντας ένα σύντομο δοκίμιο.

Περιέγραψε κάποιος από τους συγγραφείς που συναντήσαμε σ' αυτό το κεφάλαιο κάποια ευχάριστη στιγμή της ζωής του στον πόλεμο;

⁷¹ Στάλθηκαν και οι δυο από το στρατόπεδο αιχμαλώτων πολέμου της Θεσσαλονίκης στο σταλάγκ (γερμανικό στρατόπεδο φυλάκισης για τους υπαξιωματικούς και τους κατώτερους βαθμούς των αξιωματικών). Ο Σουσουζλού περιγράφει τις εμπειρίες του από το σταλάγκ στην εφημερίδα *Νέος Δημοκράτης (Yeni Demokrat)* το 1993.

Πίνακας 4: Εθνικές εορτές συνδεδεμένες με τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Χώρα	Ημερομηνία	Γιορτή	Περιγραφή
Αλβανία	29 ^η Νοεμβρίου	Ημέρα της Απελευθέρωσης	Απελευθέρωση από τους Γερμανούς το 1944
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	25 ^η Νοεμβρίου	Εθνική Ημέρα	Πρώτη συνεδρίαση του παρτιζάνικου κοινοβουλίου (1943)
Βουλγαρία	-	-	-
Ελλάδα	28 ^η Οκτωβρίου	Ημέρα του ΟΧΙ	Απόρριψη του ιταλικού τελεσίγραφου (1940)
Κροατία	22 ^α Ιουνίου	Ημέρα αντιφασιστικού αγώνα	Αρχή της εξέγερσης (1941)
Κυπριακή Δημοκρατία	28 ^η Οκτωβρίου	Ημέρα του ΟΧΙ	Απόρριψη του ιταλικού τελεσίγραφου (1940)
Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	11 ^η Οκτωβρίου	Ημέρα της Εξέγερσης	Αρχή της εξέγερσης (1941)
Ρουμανία	-	-	-
Σερβία και Μαβροβούνιο	-	-	-
Σλοβενία	27 ^η Απριλίου	Ημέρα της Αντίστασης	Δημιουργία του Απελευθερωτικού Μετώπου (1941)
Τουρκία	-	-	-

ΧΑΡΤΗΣ 2: Η Νοτιοανατολική Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

